

«... ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος
ὀδόντων».

Ὀδύσεια Α' 64

«Οἰκονομία καί Κοινωνία»

Τεύχη 11, 12, 13 Ἀπρίλιος, Μάϊος, Ἰούνιος-Ἰούλιος 1980

Τά τρία τεύχη πού ἐξετάζουμε περιέχουν ἀρκετά ἐνδιαφέροντα ἄρθρα πού μάλιστα σέ μεγαλύτερο ἴσως βαθμό ἀπό τά προηγούμενα τεύχη περιλαβαίνουν καί πρωτότυπες μελέτες πάνω σέ ἑλληνικά θέματα. Κατά τή γνώμη μου, τό τεύχος τοῦ Ἀπρίλη μέ τό ἀφιέρωμα «Ἑλλάδα καί ΕΟΚ στή διεθνή οἰκονομία» εἶναι ἰδιαίτερα πετυχημένο, ἐνώ ἀντίθετα τό καλοκαιρινό τεύχος (ἀρ. 13) εἶναι μάλλον φτωχό.

Γιά λόγους χώρου δέν θά παρουσιάσω τά κύρια ἄρθρα καί τά πληροφοριακά σημειώματα καί ἄρθρα τῶν τριῶν τευχῶν. Σημειῶν ἀκόμη ἀπλά μιά τελευταία, ἐλπίζω, φάση τοῦ διαλόγου Μουζέλη-Ἀντωνόπουλου, μέ ἓνα κείμενο τοῦ Μουζέλη στό τ. 11. Ἡ συζήτηση ἔχει ἐκφυλιστεῖ καί τίποτε τό νέο δέν προσφέρει ἢ τελευταία αὐτή παρέμβαση.

Τό ἀφιέρωμα «Ἑλλάδα καί ΕΟΚ στή διεθνή οἰκονομία» εἶναι πιστεύω συνολικά μιά καλή δουλειά (τ.11). Ἔχουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα δύο ἐνημερωτικά κυρίως ἄρθρα: τοῦ Π. Πολιτίδη «Οἱ ἐμπορικές σχέσεις τῆς ΕΟΚ μέ τόν Τρίτο Κόσμο» καί τοῦ Ἀ. Κόρακα «Ὁ Προστατευτισμός τῆς Κοινῆς Ἀγροτικῆς Πολιτικῆς». Καί τά δύο δίνουν σαφείς καί ἀκριβεῖς πληροφορίες γιά θέματα πού φυσικά ἀφοροῦν ἄμεσα τή χώρα μας ἀπό τήν 1/1/1981. Καί τά δύο ἄρθρα διακρίνονται γιά μιά κατ' ἀρχήν θετική ἀντιμετώπιση τῆς ΕΟΚ. Ἴσως μάλιστα ὁ Α. Κόρακας νά υπερβάλλει κάπως σέ «ΕΟΚ-ικό πατριωτισμό» ἐπιστρατεύοντας ὅλα τά δυνατά ἐπιχειρήματα γιά νά ἀντικρούσει τίς υπερβολικές κατά τή γνώμη του κατηγορίες τρίτων ἐναντία στήν ΚΑΠ. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ὅπως συνήθως ἡ δουλειά τοῦ Τ. Γιαννίτση γιά τίς «Πολυεθνικές ἐπιχειρήσεις καί ἐξαγωγικές σχέσεις τῆς Ἑλλάδας» ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ τάση τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στήν Ἑλλάδα νά στρέφονται περισσότερο πρὸς τήν ἐσωτερική ἀγορά ἀπ' ὅ,τι πρὸς τίς ἐξαγωγές.

Ἀναμφισβήτητα τό πιό σημαντικό ἄρθρο τοῦ ἀφιερώματος εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Κ. Βαΐτσου «Ἀπό τόν «κακό ἀμερικάνο» στόν «κακό εὐρωπαῖο». Ὁ συγγραφέας, μέ τή βοήθεια τῶν σφαιρικῶν γνώσεων πού ἔχει σέ θέματα διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, ὑποστηρίζει πῶς σέ σειρά οἰκονομικά προβλήματα τά συμφέροντα τῆς ΕΟΚ εἶναι πιό ἀνταγωνιστικά πρὸς τόν Τρίτο Κόσμο, ἀπ' ὅ,τι τά συμφέροντα τῶν ΗΠΑ, γιά νά καταλήξει στό συμπέρασμα:

«Σ' ὅλες τίς ἐποχές ὁ Εὐρωπαῖος προσπάθησε νά κρατήσει μιά γενναϊόδωρη εἰκόνα τῆς συμβολῆς του στόν κόσμο: ἔφερε τό χριστιανισμό, ἀνεξάρτητα ἀν τοῦτο του ἐπέτρεπε νά ἐκμεταλλευτεῖ καλύτερα τά ὄρυχαια καί νά καταπιέσει παλιούς πολιτισμούς, ὀργάνωσε τίς δημόσιες υπηρεσίες καί τούς σιδηροδρόμους, ἀνεξάρτητα ἀν αὐτό ἐπέτρεπε στήν Εὐρώπη νά περιορί-

σει τό μέγεθος τῶν δυνάμεων τῆς κατοχῆς τῆς στίς ἀποικίες... Παρόμοιες γενναϊόδωρες, εἰκόνας προβάλλονται καί σήμερα γιά τίς τρέχουσες σχέσεις τῆς Δ. Εὐρώπης μέ τίς λιγότερο ἀναπτυγμένες χώρες» (σ. 20).

Ὁ Βαΐτσος δέν παραγνωρίζει τήν ὑπαρξη προοδευτικῶν δυνάμεων στή Δ. Εὐρώπη πού ἔχουν πιό ἀνοικτές θέσεις ἀπέναντι στόν Τρίτο Κόσμο. Πιστεύει ὅμως πῶς ἡ ἐπιρροή τους δέν πρέπει νά υπερβάλλεται καθώς τά οἰκονομικά συμφέροντα ὀδηγοῦν συχνά σέ μιά ἀρνητική στάση «ἀνεξάρτητα ἀπό ποιά πολιτικά κόμματα κατέχουν τή δύναμη στή Δ. Εὐρώπη» (σ. 20).

Κατά τή γνώμη μου ὁ Βαΐτσος ὑποτιμᾷ τόν πολιτικό παράγοντα πού καθόλου δέν ἀνάγεται ἀποκλειστικά στήν ἐπιρροή τῶν προοδευτικῶν δυνάμεων τῆς Δ. Εὐρώπης. Ἡ γεωπολιτική θέση τῆς Εὐρώπης, ἡ μεγαλύτερη οἰκονομική ἐξάρτησή της ἀπό τό Νότο πού συχνά πράγματι ὀδηγεῖ σέ μεγαλύτερους ἀνταγωνισμούς, δέν εἶναι ἄραγε ταυτόχρονα καί παράγοντες πού ὠθοῦν πρὸς τήν κατεύθυνση ὀργάνωσης σταθερότερων σχέσεων μέ Νότο (καί Ἀνατολή), μείωσης τῆς ἀβεβαιότητας; Καί ἂν σκεφτοῦμε πῶς σήμερα ὁ δρόμος τῆς «κανονιοφόρου» εἶναι ὀλοένα καί πιό τυχοδιωκτικός ἐνώ ταυτόχρονα ἐκ τῶν πραγμάτων ἐξασθενεῖ τή θέση τῆς Δ. Εὐρώπης ἀπέναντι στό στρατιωτικά ἀπαράμιλλο ὑπερατλαντικό τῆς σύμμαχο, δέν εἶναι λογικό νά δοῦμε στή Δ. Εὐρώπη ἰσχυρές τίς τάσεις γιά ἓνα «διεθνή ρεφορμισμό» τόν ὁποῖο οἱ ΗΠΑ δέν βλέπουν ἴσως τό λόγο νά υἱοθετήσουν;

Ἀντίθετα πρὸς τό ἄρθρο τοῦ Βαΐτσου, λιγότερο τεκμηριωμένο μᾶς φάνηκε τό ἄρθρο τοῦ Γ. Παπαντωνίου «Ἐξωτερικό ἐμπόριο καί βιομηχανική ἀνάπτυξη. Ἡ Ἑλλάδα καί ἡ ΕΟΚ» πού ἀποτελεῖ ἀναδημοσίευση ἀπό ἀγγλικό περιοδικό. Τό βασικό συμπέρασμα τοῦ συγγραφέα εἶναι πῶς «ἡ εἰσοδή τῆς Ἑλλάδας στήν ΕΟΚ θά ἐπιβραδύνει τή διαδικασία τῆς ἐκδομηχάνισης καί εἶναι πιθανό νά ἔχει δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στό ρυθμό τῆς συνολικῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ πρόδωξη αὐτή θά μπορούσε νά ἀναιρεθεῖ ἂν πραγματοποιοῦνταν μιά μαζική εἰσροή ξένου κεφαλαίου, πράγμα πού δέν εἶναι οὔτε πιθανό οὔτε ἐπιθυμητό» (σ. 52).

Ὁ Παπαντωνίου, ἐνώ χειρίζεται μέ ἀνεση τά οἰκονομικά, πέφτει κατά τή γνώμη μου στό συνηθισμένο λάθος τῶν ἀντιπάλων τῆς ἐνταξῆς. Ἀνάγοντας στήν οὐσία τή διεθνή καπιταλιστική ὀλοκλήρωση στή δημιουργία τῆς τελωνειακῆς ἐνώσεως καί μέ τή βοήθεια μᾶς κατά βάση στατικής θεωρήσεως, καταλήγει στό συμπέρασμα πῶς ἡ οἰκονομία μας λίγα ἔχει νά κερδίσει καί πολλά νά χάσει ἀπό τήν ἐνταξῆ. Ἔχοντας ὡστόσο συνείδηση

πώς ή ίδια αυτή άνάλωση έφαρμοζόμενη και στην περίπτωση της σύνδεσης του 1961 δέν επαληθεύτηκε στην πράξη, ό συγγραφέας έμφανίζει ως έξωγενή παράγοντα τις πολυεθνικές που έδρασαν «άντισταθμιστικά» ως προς τή συμφωνία σύνδεσης. Έτσι και τώρα, άν δέν παραχθούν νέα προϊόντα, θά έχουμε προόληματα. Όμως αυτό που έμφανίζεται ως έξωγενής παράγοντας είναι προφανώς ή ουσία του προόληματος: τό έρώτημα δέν είναι βέβαια ποιές είναι οι έπιπτώσεις της ένταξης σ' έναν ιδεατό άνταγωνιστικό κόσμο, αλλά ποιά είναι / μπορεί να είναι ή θέση της Ελλάδας στο διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας σέ συνθήκες συμμετοχής μας στην ΕΟΚ. Και ή θέση αυτή προσδιορίζεται σέ μεγάλο βαθμό και από τή στρατηγική των πολυεθνικών. Θά ήταν άσχετά τραγικό γιά τήν ελληνική οικονομική έπιστήμη άν τό έτος 2000 έγραφε κάποιος πώς οι άρνητικές έπιπτώσεις της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ και ή δράση των πολυεθνικών έδρασαν «άντισταθμιστικά» και έτσι οι προκηφτείες μερικών γιά λουμούς και καταστοντισμούς, στηριγμένες και μέ έπιστημονικές μελέτες, δέν επαληθεύτηκαν.

Βέβαια ό άρθρογράφος συμπληρώνει πώς ή μαζική εισόδηση των πολυεθνικών ούτε πιθανή είναι ούτε έπιθυμητή. Όμως πρώτον, οι πολυεθνικές δέν είναι ό μόνος «έξωγενής» παράγοντας ως προς τή στατική θεωρία. Πλήθος άλλες μεταβολές, που επηρεάζουν και επηρεάζονται από τήν πολιτική των πολυεθνικών αλλά δέν άνάγονται σ' αυτήν, μπορούν να καταστήσουν πολύ γρήγορα άσημαντή τή στατική θεώρηση. Δεύτερον, ό συγγραφέας καταλήγει κάπως εύκολα (μέ δύο προτάσεις) στο συμπέρασμα πώς ή Ελλάδα δέν έχει περίπου κανένα ρόλο να παίξει στο διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας. Τρίτον ή σχηματική άντιπαράθεση δύο δρόμων γιά τήν «έκδιωμαχία» (μάλλον άδόκιμος όρος πιά γιά τήν Ελλάδα), του δρόμου της έξάρτησης από τις πολυεθνικές και του δρόμου της έθνικής ανάπτυξης (προστατευτισμός κλπ.) δέν άνταποκρίνεται πιστεώς ούτε στην σημερινή εποχή όπου κανείς δέν μιλά πιά γιά άνεξαρτησία από τό γύρω κόσμο και τις πολυεθνικές του, αλλά γιά άμοιβαία συμφέροντες άλληλοεξαρτήσεις, ούτε στο βαθμό ανάπτυξης της οικονομίας μας και στο βαθμό ένταξης της στη διεθνή οικονομία.

Κι όλα αυτά πέρα από τό γεγονός ότι ό Παπανώνιου μάλλον ύποτιμά και τις δυνατότητες που προσφέρονται στην Ελλάδα μέ τήν ένταξη και βάσει της στατικής θεωρίας, ενώ πολύ λίγο μάς πείθει πώς ή εναλλακτική λύση της προτιμησιακής συμφωνίας που προτείνει είτε έφικτή είναι είτε πιά συμφέροσα από τήν ένταξη.

Έκτός από τό άφιέρωμα του τεύχους 11, έπιστημάνουμε και μία σειρά από ενδιαφέροντα μεμονωμένα άρθρα: 'Η μελέτη του Β. Καρμποστόλη « Άγροτική Κατανάλωση και Ένοποίηση της αγοράς στην Ελλάδα» (τ. 11) έπιχειρεί να συγκεκριμενοποιήσει κάπως τό πολυνοσητημένο θέμα του ελληνικού καταναλωτισμού. Εύστοχα και πολιτικά σημαντικά μού φάνηκε τό σημείο έκκίνησης του συγγραφέα:

«'Η έπίκριση της υπερεκατανάλωσης στην Ελλάδα άφηρημένη και ιδεολογική όπως συνήθως είναι, συνιστά μία τυπική έκφραση φορμαλισμού της οικονομικής σκέψης και άκόμη της οικονομικής πολιτικής, όταν μάλιστα αυτή άποζητά να πλξεί τις νοσογόνες έστιές της υπέρμετρης ζήτησης άδιάκριτα και

ίσοπεδοτικά σέ όλόκληρη τήν κοινωνική επιφάνεια» (σ. 64).

Ένα άρθρο του 'Ι. Κριτικού, «Συνέχεια και άλλαγή στην Έξωτερική Πολιτική του ΠΑΣΟΚ», γραμμένο δυστυχώς πριν από τή συνάντηση της Κέρκυρας, άποτελεί άπωσδήποτε μία προσεκτική εξέταση των εξέλιξεων της γραμμής του κ. Παπανδρέου στα θέματα αυτά. Όσοσο ό άρθρογράφος, ίσως επηρεασμένος και από τή συμπάθεια του προς τό κόμμα που άνάγει, παραλείπει να θέσει μερικά κρίσιμα έρωτήματα που κατά τή γνώμη μου δέν άφορούν τόσο τή «συνέχεια και άλλαγή» των θέσεων του κ. Παπανδρέου στα έξωτερικά θέματα, όσο τή συνάρτηση των εξέλιξεων αυτών ως προς τήν έκλογική του τακτική. Δύσκολα μπορεί να άποφύγει λχ. κανείς τό έρώτημα γιατί ό κ. Παπανδρέου άνακάλυψε τήν άντίθεση Ευρώπης - Άμερικής τό 1980 και όχι τό 1973 ή τό 1976.

Τό άρθρο του Λ. Φιλιππάτου «'Η άφγανική περίπτωση» (τ. 12) άποτελεί ένα σαφές και συγκροτημένο δείγμα της συλλογιστικής της πιά «φωτισμένης» παραλλαγής του δογματικού φιλοσοφειτικού ρεύματος στο κομμουνιστικό κίνημα, ενώ ταυτόχρονα δείχνει και τά όριά της. Ό συγγραφέας δέν περιορίζεται στο Άφγανιστάν και στην ύποστηρίξη της σοβιετικής επέμβασης στη χώρα αυτή, αλλά έπεκτείνεται σέ μία συνολική άνάλυση της διεθνούς κατάστασης. 'Η άνάλυση του φαίνεται να έμπνέεται άμεσα από τή γραμμή του Γαλλικού ΚΚ (λ.χ. έντελώς παράδοξα σέ σχέση μέ τήν ύπόλοιπη έπιχειρηματολογία, ή σοβιετική επέμβαση στην Τσεχοσλοβακία καταδικάζεται).

Δέσμιος της λογικής του διπολισμού, ό συγγραφέας δυσπιστεί γιά τό μέλλον του κινήματος των άδεσμεύτων, του όποιου τή διάσπαση θεωρεί άναπόφευκτη συνέπεια της ταξικής πάλης. Άναλώνοντας τήν κρίση στον άναπτυσμένο καπιταλισμό, τή νέα έπιθετικότητα του ιμπεριαλισμού και τήν προσπάθειά του να μετατρέψει σέ θέμα «άλλαγής της στρατηγικής ίσορροπίας» κάθε τάση γιά κοινωνική άλλαγή στη Δύση, ό άρθρογράφος φαίνεται να άποδέχεται τους όρους της πάλης έτσι όπως τους όρίζει ό ιμπεριαλισμός: ή πάλη καπιταλισμού - σοσιαλισμού είναι ή πάλη άνάμεσα στις δύο ύπερδυνάμεις. Όλα τ' άλλα πρέπει να ύποταχθούν σ' αυτό. 'Η στρατηγική του εύρωκομμουνισμού στις συνθήκες αυτές συμβάλλει «παρά τή θέλησή του» («άντικειμενικά», όπως λένε) στην ενίσχυση της Δυτικής συμμαχίας (σ. 45). 'Η άνάλυση έχει μία σχετική συνοχή. Πάσχει ώστόσο από ένα θεμελιώδες λογικό σφάλμα: τή λήψη του ζητούμενου. 'Η ταύτιση των συμφερόντων του σοσιαλισμού και της πολιτικής της ΕΣΣΔ θεωρείται περίπου αυταπόδεικτη: κρίση στη Δύση διέπει ό συγγραφέας, κρίση και στο Νότο. Μόνο στην Άνατολή δέν διέπει τίποτε. Ούτε συγκρούσεις Κίνας-ΕΣΣΔ, ούτε προβλήματα πολιτικά και οικονομικά. Τά γεγονότα της Πολωνίας, που ήρθαν λίγο μετά, δέν χωράνε μέ τίποτε στο οικοδόμημα του Λ. Φιλιππάτου. Καί τί συμβαίνει άν οι «φυσικοί μας σύμμαχοι» δέν είναι τόσο ή μόνο σύμμαχοι; Τό χειρότερο μάλιστα είναι πώς στα συμπεράσματά του (σ. 52), ό άρθρογράφος έγκαταλείπει τήν ψύχραιμη έπιχειρηματολογία, δάζει εισαγωγικά στους «διαστικούς κομμουνιστές», όπαδούς των «διωρθρωτικών μεταρρυθμίσεων» που μέ τή βοήθεια του Μπρέχτ έμφανίζονται πώς «δέν έκαναν τίποτε γιά τήν άπελευθέρωση γιατί ζητούσαν τήν έλευθερία πριν ή ταυτόχρονα μέ τήν άπελευθέρωση». Έτσι ενώ φαίνεται πόσο άνυποψία-

στος είναι πάνω στην προβληματική τόσο της ελευθερίας όσο και της απελευθέρωσης, μάς θυμίζει ταυτόχρονα πώς ο δρόμος από την ακαδημαϊκή δογματική επιχειρηματολογία ως τους εύκολους χαρακτηρισμούς δεν είναι και τόσο μακρός.

Αν τα τρία προηγούμενα άρθρα, ανεξάρτητα από τις απόψεις που εκφράζουν, συμβάλλουν πιστεύω σε κάποια συζήτηση ή στην έρευνα, το ίδιο δεν μπορεί να ειπωθεί κατά τη γνώμη μου και για όρισμένα άλλα. Τα δύο άρθρα του Θ. Διαμαντοπούλου «*Οργανωμένα Κόμματα Μαζών στην Ελλάδα*» (τ. 12) και «*Ταξικά Κόμματα και κινήματα αμφισβήτησης*» (τ. 13) επιτελούν τον άθλο να πραγματευθούν τα θέματα αυτά χωρίς καμία σχεδόν αναφορά στο ΕΑΜ-ικό κίνημα, στη δράση του ΚΚΕ και της ΕΔΑ μετά τον πόλεμο. Τέτοιες «παραιήσεις» είναι έντελως απαράδεκτες για μία επιστημονική δουλειά. Έπιπλέον, σε μία χώρα που μόλις και δευλά αναδύεται από τον επίσημο «έλληνοχριστιανικό» σκοταδισμό, παίζουν και μία ιδεολογική χροιά που είναι βέβαιο πως δεν έχει καμία σχέση με τις πεποιθήσεις ή προθέσεις του συγγραφέα.

Το άρθρο του Ν. Έλευθεριάδη «*Δασική αναγνώριση. Ένα πρότυπο εξημερήσιο της με τη ζωοποίηση της γης στη Θάσο*» (τ. 13) χρησιμοποιεί κατά εξώφθαλμο ανεπιτηχή τρόπο τις ποσοτικές μεθόδους της αμερικανικής κοινωνιολογίας. Έτσι χρησιμοποιείται γραμμικός προγραμματισμός για να εξαχθούν συμπεράσματα του τύπου «οι μέλισσες θά μπορούσαν να όοσκουν ελεύθερα» (σ. 53), μάς παραπέμπουν σε σοβιετική μελέτη για να ειπωθεί πως «σε μία περίπτωση βρέθηκε πως ο αριθμός των κολοβακτηριδίων στο νερό κοντά στις κατασκηνώσεις ήταν σημαντικά μεγαλύτερος απ' ό,τι στις διπλανές θέσεις που ελέγχθηκαν» (σ. 57). Σε αντίστοιχα κοινότοπα συμπεράσματα καταλήγει και μία πολύπλοκη επιτόπια έρευνα του Φ. Λουκίτσα στα έλληνικά νησιά («*Κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στα έλληνικά νησιά*» τ. 12). Πιστεύω πως τέτοιες κα-ές εφαρμογές της αμερικανικής κοινωνιολογίας, που δέβαια δεν συναντώνται μόνο στην «Οικονομία και Κοινωνία»... είναι ανάγκη να απομυθοποιηθούν. Οκτώβρης 1980

Σ.Β

«**ΔΙΑΒΑΖΩ**»: Μηνιαία Έπιθεώρηση του Βιβλίου.

Τεύχη 32,33,34,35

Στό σημείωμα αυτό θά περιοριστώ να επισημάνω μερικά άρθρα που δημοσιεύτηκαν στα τέσσερα τελευταία τεύχη του «*Διαβάσω*», που νομίζω ότι παρουσιάζουν ένα γενικότερο ενδιαφέρον. Δεν θά έπεκταθώ σε γενικές κρίσεις για τό περιοδικό, γιατί αυτές περιλαμβάνονται βασικά στο άρθρο μου στο προηγούμενο τεύχος των «*Σύγχρονων Θεμάτων*» (τεύχος 8, σελ. 115-116).

Στό τεύχος 32 μπορώ λοιπόν να ξεχωρίσω τά παρακάτω άρθρα: Τό μικρό κείμενο του Δ. Δασκαλόπουλου για τά «στερνά του «*Νουμά*», δηλαδή για την τελευταία περίοδο (1929-1931) του θρυλικού αυτού περιοδικού.

Τήν πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη του Γ. Άλσιονδράτου (που συνεχίζεται στο μεθεπόμενο τεύχος) για τά «*Νεοελληνικά Λεξικά*». Πρόκειται για ένα συνοπτικό διάγραμμα της ιστορικής πορείας των νεοελληνικών λεξικών (της δημοτικής) από τό 16ο αιώνα ως σήμερα, μαζί με μία καταγραφή των λεξικών αυτών κατά κατηγορίες. Τό άρθρο του Φ. Δρακονταειδή για τον Β. Ούγκώ και τους «*Άθλιους*», όπου τοποθετείται γενικά τό έργο του Ούγκώ στην έποχή του και γίνεται αναφορά στις έλληνικές μεταφράσεις των «*Άθλιων*» και στον τρόπο που έπηρεασαν τις προοδευτικές ιδέες στον τόπο μας. Τό άρθρο περιλαμβάνει έπίσης ένα σύντομο βιογραφικό πίνακα του Ούγκώ, ένα χρονολογικό πίνακα των κυριότερων πολιτικών και λογοτεχνικών γεγονότων στη Γαλλία και στην Ελλάδα στην περίοδο 1800-1885, και αποσπάσματα από τις δύο γνωστότερες έλληνικές μεταφράσεις.

Έιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει έπίσης ή έρευνα για τό βιβλίο και τά πολιτικά κόμματα, όπου απαντάνε όλα σχεδόν τά κόμματα της αντιπολίτευσης, αλλά δεν απαντάει ή Νέα Δημοκρατία.

Έέλος, ξεχωρίζω την κριτική του Άλκη Ρήγον για τό βιβλίο του Ζάν Ζηγκλέ «*Η Άφρική στο στόχαστρο*», όπου έκτος από την παρουσίαση του βιβλίου, γίνεται και μία -πάντα χρήσιμη- αυστηρή κριτική της έλληνικής μετάφρασης του.

Στό τεύχος 33 έπισημαίνω τό σύντομο άρθρο της Β. Ταμπάκη για τους «*Δρόμους της Έλευθερίας*» του Ζ.Π. Σάρτρ, τη συνέντευξη με τη συγγραφέα παιδικών βιβλίων Άλκη Ζέη, και την έκτενη μελέτη του Γ. Κεχαγιόγλου για τις «*Χίλιες και Μία Νύχτες*» και τις έλληνικές μεταφράσεις του έργου, από άφορμή την πρόσφατη ανάπτυξη της μετάφρασης του Κ. Τρακογλίδη.

Έπίσης έπισημαίνω την κριτική του Έμ. Κραρά για τό βιβλίο του Μεσεβρινού «*Σωστή Δημοτική*», και την αξιόλογη παρουσίαση, από τον Β. Παπαδάσιλειον, του έργου του Ρολάν Μπάρτ και των έλληνικών του μεταφράσεων, με άφορμή τό τελευταίο του βιβλίο που εκδόθηκε στην Ελλάδα «*Μυθολογίες - Μάθημα*».

Στό τεύχος 34, έκτος από τη συνέχεια της μελέτης του Γ. Άλσιονδράτου για τά νεοελληνικά λεξικά που άναφερα παραπάνω, έπισημαίνω και τό άρθρο του Φ. Δρακονταειδή «*Ξαναδιαβάζοντας τον «Ολιόερ Τουίστ*» του Τα. Ντίκενς», που περιέχει κι ένα χρονολογικό πίνακα της ζωής του Ντίκενς και της έποχής του.

Έπίσης έχει ενδιαφέρον ή παρουσίαση από τον Η. Νούτσο της έλληνικής μετάφρασης του έργου του Χέγκελ «*Φιλοσοφία της Ιστορίας*», και ή κριτική του Κ.Γ. Γιαννόπουλου για τό βιβλίο του Α.Κ. Παπαχρίστου «*Η κοινωνική θέση*» στο οίκο-γενειακό δίκαιο».

Έέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ή κριτική του Φ. Δημητρακόπουλου για την έλληνική έκδοση του Όστρογκόφσκυ «*Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*», όπου γίνεται μία εύφύτερη έπισκόπηση των ιστοριών του Βυζαντίου που κυκλοφορούν σήμερα στην Ελλάδα.

Στό τεύχος 35, που είναι διπλό, ξεχωρίζω, άνάμεσα σε πολλά άλλα, τό άρθρο του πολιτικού πρόσφυγα Γ. Γαβρηλίδη που ύποστηρίζει με πολλά έπιχειρήματα ότι ή κρατική μας Γραμματική έχει σοβαρές αδυναμίες. Έπίσης ξεχωρίζω τό άρθρο του Κ. Ντελόπουλου «*Για μία Έθνική Βιβλιογραφία*».

PAUL ZOFFINAL DÉCÈDE

L'ŒIL CACODYLATE

Je m'appelle
DADA
depuis 1892
Milhau

sur le monde
m'identifie
je suis V. Norrey

Je prie
sur moi-même
G. Ribemont-Dessaigne

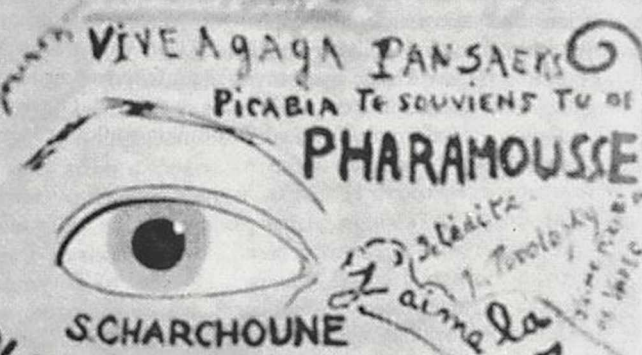

MON
ŒIL
DE VEILLE
VOUS REGARDÉ
J. Gatti

IL FAUT PAISIR DE
NE RIEN FAIRE
MOI
Je suis Gatte
Benjamin Duchamp

Parlez
moi
George Auric

VOILA
JEAN HUGO

VIVE AGAGA PANSÆK
PICABIA TE SOUVIENS TU DE
PHARAMOUSSE

SOLEIL RUSSE
RENATA BORGATTI

TRISTAN
TZARA

FRANCIS PICABIA

πού αναφέρεται στο καιρίο πρόβλημα της αναπαράστασης έθνικης βιβλιογραφίας, αλλά ακόμα και έμπορικόν βιβλιογραφικόν καταλόγων, στη χώρα μας.

Παραπέρα έπισημαίνω την ενδιαφέρουσα κριτική του Β. Ραφαηλίδη για τό βιβλίον του Άνρι Λεφέβρ «Η καθημερινή ζωή στό σύγχρονον κόσμο», τήν κριτική του Κ. Σοφούλη για τό βιβλίον των Clough και Rapp «Ευρωπαϊκή οικονομική ιστορία», και του Γ. Άγγελουγιώργου για τό βιβλίον του Τ.Μ. Σμιθ «Η θεωρία της Έξελιξης». Τέλος παρουσιάζει ιδιαίτερον ενδιαφέρον ή έκτενης κριτική, από τόν Άλέξη Ζήρα, της μελέτης του Νάσου Βαγενά για τόν Σεφέρη «Ο ποιητής και ό χορευτής». 15.10.1980

Α.Ρ.

«Ο Πολίτης»

Νο 35, 36, Ιούνιος - Ιούλιος 1980

Στά τεύχη 35 και 36 του «Πολίτη» δημοσιεύονται ορισμένα ενδιαφέροντα άρθρα. Ο Γ. Πάσχος («Η ανασυγκρότηση της έκτελεστικής εξουσίας», Νο 35) αναλύει την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στην έκτελεστική εξουσία μετά την έκλογη του Κ. Καραμανλή στην προεδρία και του Γ. Ράλλη στην πρωθυπουργία. Ξεκινά από τόν τρόπο που λειτουργήσε τό πολίτευμα σ' αυτό τόν τομέα από την κύρωση του Συντάγματος μέχρι σήμερα και αναλύει στη συνέχεια τις συνέπειες του τρόπου έκλογης Προέδρου και Πρωθυπουργού τόσο στις σχέσεις Προέδρου - Κυβέρνησης όσο και Πρωθυπουργού - λοιπών μελών της κυβέρνησης. Τό τελικό συμπέρασμα, ότι «ή μέχρι τώρα πολιτική σαφήνεια της λειτουργίας ενός κοινοβουλευτικού ουστήματος διακυβέρνησης αντικαθίσταται από τή συνταγματική ασάφεια σέ ότι αφορά τήν έπιλογή ανάμεσα στην προεδρευομένη και την προεδρική δημοκρατία», φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από νεότερες εξελίξεις, ιδίως στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής: οι Βαλκανικές πρωτοβουλίες και οι περιοδικές του Προέδρου είναι ένδειξεις προς τή μία κατεύθυνση, οι πληροφορίες ότι στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τή χώρα θα εκπροσωπεί ό Πρωθυπουργός, τείνουν προς τήν άλλη. Ηρόκειται για κάλογραμμένο, ενημερωμένο, όξυδερκές άρθρο που συμβάλλει πραγματικά στην κατανόηση της πορείας και του τρόπου λειτουργίας της εξουσίας. Μιά παρατήρηση όμως: άστοχη ή συσχέτιση Άριστοράς και Προεδρικής - Πρωθυπουργικής έκλογης. Τά διδάγματα για τήν Άριστερά δέν μπορεί να είναι τόσο αλλοϊκά, ούτε τά διλήμματα τόσο απόλυτα.

Ουσιαστική συμβολή στη μελέτη της ελληνικής οικονομίας αποτελεί, έξ άλλου, τό άρθρο των Γ. Καλογήρου, Α. Παπαγιαννάκη και Γ. Σαχαρίδη, «Η ελληνική χημική βιομηχανία μπροστά στη δεκαετία του '80» (Νο 36). Τό άρθρο - εισήγηση της ΔΑΣΠ - Χημικών Μηχανικών από Β' συνέδριο Χημικών Μηχανικών - αρχίζει με μία συνοπτική, αλλά πολύ περιεκτική περιγραφή της αναπτυξιακής πορείας της ελληνικής βιομηχανίας, ιδιαίτερα χημικής, μέχρι τήν κρίση και συνεχίζει αναλύοντας τις έπιπτώσεις της κρίσης στις έπενδύσεις και τόν τρόπο με τόν οποίο τό διεθνές και τοπικό κεφάλαιο αντιμετώπισαν τήν αναγκαστική αλλαγή σκηνικού από τό 1973 και μετά. Τό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι έχουμε να κάνουμε με μία «άμυντική, συντηρητική και κοντόφθαλμη απάντηση στην κρίση», ενώ τό κράτος «περιόρισε ουσιαστικά τό ρόλο του στην παθητική επικύρωση προκαθορισμένων έπιλογών της ιδιωτικής πρωτοβουλίας». Ξεκινώντας από τήν διαπίστωση αυτή, οι συγγραφείς προσπαθούν να άνηχνεύσουν τις δυνατότητες και

προοπτικές μας υπό «βαρβαλέας και διορατικής» βιομηχανικής πολιτικής που θα παίρνει ύπόψη της τόσο τις διεθνείς ανακατατάξεις όσο και τήν ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Έπιλέγοντας τέσσερις βιομηχανικούς κλάδους, στρατηγικής σημασίας για τήν ελληνική οικονομία, (Λιπάσματα - Πετροχημικά, Άλουμίνιο, Τιμιέντα και Κλωστοϋφαντουργία) αναλύουν τις αναπτυξιακές τους προοπτικές, όχι θεωρητικά και άφηρημένα αλλά με τρόπο πολύ συγκεκριμένο. Είναι ίσως άδυναμία της μελέτης, τό ότι δέν είναι άρκετα εξειδικευμένες οι υποθέσεις (π.χ. για γενικό και ειδικούς ρυθμούς ανάπτυξης, ρυθμούς αύξησης έσωτερικής άγοράς και εξαγωγών) που στηρίζουν τούς υπολογισμούς των συγγραφέων. Οι ρυθμοί αύξησης αναγκών 8% και 10% που αναφέρονται σέ σχέση με δύο προϊόντα (λιπάσματα και πετροχημικά) δέν αιτιολογούνται. Η παρατήρηση πάντως αόριστη είναι το γεγονός ότι ή ανεκμετάλητων Καλογήρου, Παπαγιαννάκη, Σαχαρίδη είναι μια απο τις λίγες σοβαρές, ολοκληρωμένες προσπάθειες να μελετηθεί ή ελληνική βιομηχανία όχι εφαρμόζοντας δογματικά ένα προκατασκευασμένο μοντέλλο, αλλά με βάση τή σημερινή πολύ συγκεκριμένη πραγματικότητα, χωρίς γενικεύσεις που σκοπεύουν και άφορισμούς που δέν άποδεικνύονται. Άν και δέν είναι στους άμεσους σκοπούς της, νομίζω ότι όχι μόνο προκύπτουν από τή μελέτη πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τις έπιπτώσεις της ένταξης στην ΕΟΚ, και για τό χαρακτήρα και τις δυνατότητες της οικονομικής ανάπτυξης που μπορούμε και πρέπει να επιδιώξουμε, αλλά και παραπιπτοντως ανατρέπονται μύθοι και προκαταλήψεις (π.χ. για τό ρόλο του ξένου κεφαλαίου). Δύο μικρές παρατηρήσεις: Για ένα μη ειδικό, οι πολλοί χημικοί τέτοι είναι κουραστικοί. Δέν υπάρχει εξάλλου, μεταβατική περίοδος ειδικά για τήν κλωστοϋφαντουργία στη συμφωνία προσχώρησης στην ΕΟΚ. Έκείνο που υπάρχει, όπως σωστά έπισημαίνουν οι συγγραφείς, είναι «ρήτρα διασφάλισης» που έχει διατυπωθεί κατά άρνητικό για τήν Ελλάδα τρόπο. Υπάρχει όμως από τήν άλλη μεριά ή προοπτική συμμετοχής της Ελλάδας στη Συμφωνία Πολυώνων, ή μάλλον ή αλλαγή της θέσης της στα πλαίσια της συμφωνίας αυτής. Ο προστατευτισμός που επιβάλλει ή συμφωνία θα λειτουργήσει κατ' άρχην υπέρ και όχι κατά της Ελλάδας, όπως μέχρι σήμερα. Ο παγκόσμιος προστατευτισμός είναι, νομίζω, ένας παράγοντας που οι συγγραφείς έπρεπε να πάρουν περισσότερο ύποψη στην εκτίμηση των διεθνών προοπτικών του κλάδου.

Ένδιαφέρον εξάλλου παρουσιάζουν και δύο άλλα άρθρα του Β. Καραποστόλη για τόν χρόνο ως έμπόρευμα (Νο 36), όπου περιγράφεται τό φαινόμενο της έπιτάχυνσης όχι μόνο της παραγωγικής αλλά και της καταναλωτικής διαδικασίας στον αναπτυγμένο κεπιταλισμό (άν και θα ήταν ίσως χρήσιμο να περιλάβει στην ανάλυσή του όχι μόνο τά νέα «προϊόντα άναπτυξης» αλλά και τόν τουρισμό και τά σπόρ). Και του Γ. Τσιάκαλου (ή Τσάκαλου; όπως γράφεται στον πίνακα περιεχομένων) για τήν εκπαίδευση των Έλληνοπόλων της Δυτ. Γερμανίας (Νο 35), άρθρο σημαντικό γιατί έπισημαίνει ένα σοβαρότατο πρόβλημα που άς σημειωθεί, πέρασε άπαρατήρητο στη συζήτηση για τις έπιπτώσεις της ένταξης στην ΕΟΚ, παρόλο που, έμμεσα τουλάχιστον, ή ένταξη δέν μπορεί παρά να επηρεάσει τήν κατάσταση των ελληνικών μεταναστών. Άξίζει εξάλλου να έπισημανθεί τό έμπεριστατωμένο και ενημερωτικό άρθρο του Ά. Μανιτάκη για τή «σχέση κράτους και κοινωνίας στην πολιτική φιλοσοφία του Χέγκελ» (Νο 35) καθώς και τό όξυ, δεικτικό σχόλιο του Ά. Έλεγκάντη για τήν καλοκαιρινή - «Έξέγερση»- στην Ρόδο (Νο 36) που αναδεικνύει τήν εποικισία και ύστεροεποικία πίσω από αυτή τήν εκδήλωση «λαϊκής αγανάκτησης».

Τέλος, η κριτική του Β. Μάντζαρη για την «Ανιση Άνταλ-λαρή» του Έμμανουήλ δίνει την αφορμή για μία παρατήρηση που δεν έχει τόσο σχέση με το τί περιέχει, αλλά με το τί δεν περιλαμβάνει. Νομίζω ότι οποιαδήποτε παρουσίαση ενός τέτοιου βιβλίου, ιδίως όταν απευθύνεται στο ελληνικό κοινό, δεν πρέπει να συγκεντρώνεται στο θεωρητικό ζήτημα του μετασχηματισμού της αξίας σε τιμή, που είναι ένα γενικότερο θέμα χωρίς μεγάλη σχέση με τη θεωρία του Έμμανουήλ. Άλλωστε ο ίδιος ο Έμμανουήλ διαφορετικά χειρίζεται το θέμα του μετασχηματισμού στο κυρίως κείμενό του και διαφορετικά στην

απάντησή στον Μπετελέτ. Χωρίς, λοιπόν, αναφορά ούτε στη συζήτηση γύρω από τις πολιτικές προεκτάσεις της θεωρίας του Έμμανουήλ, ούτε στη χρησιμότητά της για την ερμηνεία της ελληνικής περίπτωσης, όταν η συζήτηση γύρω από τα θέματα αυτά έχει τόσο πολύ φορτισθεί ιδεολογικά και πολιτικά στην Ελλάδα, η αφηρημένη θεωρητική κριτική αποτελεί όχι απλή παύλειψη αλλά σοβαρό μειονέκτημα.

Όκτώβρης '80.

Μ.Π.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ
3ης Σεπτεμβρίου 22, Τηλ. 5234790

